

4. Malishevskaya, D. (1999). Koncepty` v svete gendernogo podkhoda (na primere oppozicii muzhchina/zhenshhina) [Concepts in the light of a gender approach (on the example of the opposition man / woman) // Phraseology in the context of culture]. – М. – S. 56-64.
5. Savicz`ka, L. (2003). Mova i` stat` [Language and gender] // Kritika.. – № 6. – Str.29-34.
6. Sukhanova, T.V. (2010). Sovremenny`e tendencii razvitiya genderny`kh issledovanij v lingvistike [Modern trends in the development of gender studies in linguistics // Russian language in the dialogue of cultures: materials of an international scientific conference. Part.2]. – Voronezh. – 85-90 s.
7. Yung, K.G. (1997). Dusha i mif. Shest` arkhetyfov [Soul and myth. Six archetypes]. – М.-К.: ЗАО «Sovershenstvo» – «Port-Royal». – 384 Str.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Галина Козуб – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства та гуманітарної підготовки Української медичної стоматологічної академії.

Наукові інтереси: мова художнього твору, семантичний словотвір, когнітивна лінгвістика, методика викладання російської та української мови як іноземної.

Марія Ольховик – провідний спеціаліст німецької мови видавництва «Просвещение» (Москва).

Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, лінгвокультурні проблеми перекладу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Halyna Kozub – Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Ukrainian Studies and Humanitarian Training of the Ukrainian Medical Dental Academy.

Scientific interests: language of artwork, semantic word-formation, cognitive linguistics, methodology for teaching Russian and Ukrainian as a foreign language.

Maria Olkhovik is a leading specialist of the German language publishing house "Enlightenment" (Moscow).

Scientific interests: cognitive linguistics, linguistic and cultural problems of translation.

УДК 81'22:81'42

DOI: 10.36550/2522-4077-2021-1-193-355-365

СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ КОНЦЕПТУ ДРУЖБА У СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ

Ірина ЧЕРНИШЕНКО (Кропивницький, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6927-4470>

e-mail: chernyshenko.iryna@gmail.com

ЧЕРНИШЕНКО Ірина. СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ КОНЦЕПТУ ДРУЖБА У СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ.

У статті наводяться основні результати експериментального дослідження концепту ДРУЖБА в українській мові. На основі отриманих даних була побудована модель досліджуваного концепту та проаналізовані його когнітивні ознаки. Також пропонується описання структури концепту. У дослідженні ми обрали методику семантико-когнітивного аналізу концептів, запропоновану З.Д. Поповою та Й.А. Стерніним. У якості основних експериментальних методик були використані вільний, спрямований і рецептивний експерименти, експериментальне виявлення символіки. Першим етапом моделювання концепту є описання макроструктури концепту. Виявлені когнітивні ознаки концепту розподіляються за його основними структурними компонентами – образним компонентом, інформаційним змістом й інтерпретаційним полем. Інформаційний зміст концепту утворюється когнітивними ознаками, які характеризують суть і диференційні складові елементи досліджуваного концепту. Інтерпретаційне поле концепту зазвичай є дуже об'ємним і включає багаточисленні когнітивні ознаки, які характеризують ставлення народу до дружби і різноманітні енциклопедичні знання про її ознаки, функціонування, що отримані із досвіду. Окремо описується пареміологічна зона інтерпретаційного поля. Ця зона відображає інтерпретацію концепту свідомістю народу переважно в історичній перспективі. Результати дослідження паремій включені у модель концепту. Польова організація когнітивних ознак відображає ієрархію окремих когнітивних ознак у структурі концепту. Членування змісту концепту на ядро і периферію здійснюється за критерієм яскравості когнітивних ознак. Яскравість когнітивної ознаки визначається кількістю асоціативів, що об'єктивують цю ознаку під час аналізу результатів асоціативних експериментів і тлумачних словників. Слід зазначити, що тлумачні словники української мови подають лише невелику кількість цих ознак, що не відображає повністю структуру концепту. Проведення експериментальних методик дає змогу зробити це більш ефективно.

Ключові слова : концепт, дружба, когнітивні ознаки, модель концепту, ядро концепту, периферія концепту, асоціації.

CHERNYSHENKO Iryna. THE STRUCTURAL MODEL OF THE CONCEPT 'FRIENDSHIP' IN THE CONSCIOUSNESS OF THE UKRAINIANS. The main results of the experimental research of the concept FRIENDSHIP in the Ukrainian language are given in the article. On the base of the received data, the concept's model was built and the main cognitive signs were analyzed. The description of the structure of the concept is also proposed. The method of semantic and cognitive analysis of concepts was chosen. The latter was proposed and multiply used by Russian linguists Z. Popova and J. Sternin. The free, directed, receptive, and symbolic experimental techniques were used as main ones. The first stage of building the concept's model is the description of its macrostructure. The found cognitive signs of the given concept are distributed according to its main structural components – image component, informational sense and interpretation field. Thus, the informational sense of the concept includes cognitive signs that characterize its essence and defining components. The interpretation field is usually very large and includes many cognitive signs, which characterize the attitude of the folk to the given concept and various encyclopedic knowledge about its features, functions, and they are usually gained from the individual's experience. The phraseological zone of the interpretation field is analyzed separately. It describes the understanding of the concept by the folk's consciousness mainly in historic perspective. The results of researching proverbs and sayings are included into the concept's model. The structure of the concept's model is build in a way of different fields and it depicts the hierarchy of separate cognitive signs in the structure. The division of separate cognitive sign in to the fields (nuclear, periphery) was made on the basis of their "brightness" (the quantity of association proposed during the experiments). It is worth noting that dictionaries give only small part of such signs, which does not depict the whole structure of the concept. Proposed experimental research of the structure of a separate concept gives the opportunity to describe them more effectively.

Key words: concept, friendship, cognitive signs, concept's model, nuclear and periphery of the concept, associations.

Постановка проблеми. Вивчити категоризацію світу й принципи вербалізації ментальних одиниць – концептів – одне із глобальних завдань когнітивного лінгвокультурологічного дослідження. Крім того, важливою задачею є вивчення функціонування концептів у мегатексті, а також виявлення культурно значущої інформації та культурно значущих концептів певної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвокультурологічні дослідження та дослідження мовних картин світу активно проводяться на сучасному етапі як зарубіжними, так і вітчизняними лінгвістами (В.М. Телія, В.А. Маслова, В.В. Красних, О.С. Кубрякова, О.В. Кунін, Ю.С. Степанов, І.О. Голубовська, С.А. Жаботинська, О.О. Селіванова, Т.В. Радзівська, А. Вежицька, R.M. Keesing, G. Lakoff, R. Gackendoff та ін.).

Формулювання цілей статті. Мета цієї статті – викласти основні результати дослідження концепту ДРУЖБА в українській мові шляхом побудови його моделі та описання його структури на основі отриманих відповідей в ході психолінгвістичних експериментів.

У дослідженні ми обрали методику семантико-когнітивного аналізу концептів, запропоновану й багаторазово випробувану Воронежськими дослідниками. Ця методика викладена в книзі "Когнитивная лингвистика" З.Д. Поповой та Й.А. Стерніна й в інших публікаціях авторів (Дубенко, 2004: 176-218).

Виклад основного матеріалу дослідження. У якості основних експериментальних методик були використані вільний, спрямований і рецептивний експерименти, експериментальне виявлення символіки.

У рецептивному експерименті взяли участь 100 осіб – 36 чоловіків і 64 жінки. Серед опитаних – 54 особи у віці від 18 до 25 років; 27 осіб у віці від 26 до 45 років і 19 осіб у віці від 45 і більше.

У ролі опитаних виступили студенти і викладачі Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Кіровоградського будівельного технікуму та жителі Кіровограда.

Період проведення експерименту – 2007-2008 рр. Експеримент здійснювався в індивідуальній формі.

Досліджуваним пропонувалася інструкція: "Ви берете участь у психолінгвістичному експерименті. Підберіть, будь ласка, визначення поняттю "дружба". На початку опитувального листа наводилася фраза: **Дружба – це ...**

В результаті експерименту від досліджуваних було отримано 138 реакцій. 4 особи відмовились надати визначення. Таким чином, відсоток відмови склав 4%, що є незначною величиною і свідчить про те, що досліджуваний концепт є актуальним для мовної свідомості.

В результаті було сформовано асоціативне поле стимулу *дружба*, яке має наступний вигляд:

Дружба – Підтримка (6); повага (6); довіра (5), взаєморозуміння (5); чесність (4), допомога (3); взаємодопомога (2); допомога один одному в будь-якій ситуації (2), підтримка у складну хвилину (2); відданість і вірність (2); щирість (2), любов (2); спільні інтереси (2), відданість; затишок, де можна сховатися; спілкування; дозволя; прив'язаність; залежність; щастя; прагнення спілкуватися в тісному, децю закритому для інших колі і здатність допомагати цим людям; увага; співчуття; вміння цінувати; те ж, що і кохання, але без еротичної складової; почуття близьке до кохання, тобто ґрунтується на взаєморозумінні, терпимості та довірі; дружба без кохання можлива, а кохання без дружби – ні; взаємопідтримка і взаємодопомога двох (інколи більше) людей; взаєморозуміння протягом життя (важлива безкорисність); між двома особами; повне взаєморозуміння з іншою людиною; прив'язаність, яка не потребує доказу; зовсім безкорисні відношення; підтримка двох людей; спільність поглядів; надійність; наявність спільних інтересів між людьми; повага між людьми; відношення між людьми, які приводять до взаємної допомоги; толерантне ставлення і довіра людям, яких добре знаєш; спільні інтереси з кимсь; вміння підтримати і порадити за когось; довіра людині, яка тебе розуміє і завжди може допомогти; довіряти в усьому; можливість добре проводити вільний час і можливо вирішувати якісь справи; вірність між людьми; довіра, яка перевіряється часом і ситуаціями; приємне і веселе проведення часу разом, регіт і допомога, коли треба; підтримка близькою людиною в скрутну хвилину; властивість людини, що здатна об'єднувати людей; коли ти можеш довіряти другу, як собі; коли ти людині довіряєш (таємницю) і вона не використовує її проти тебе; спілкування без обмежень з довірою до товариша; спорідненість цілей, поглядів чи чогось іншого у людей; вміння розуміти і прощати; відчуття постійної підтримки, радості; взаємини між людьми, які завжди можуть поговорити, дати пораду, допомогти (але іноді можуть підвести або зрадити); певна прив'язаність до тієї чи іншої людини; стосунки між людьми, які об'єднані спільними інтересами, довірою та розумінням; відповідальність; допомога один одному; хороші відносини між різними людьми; відносини, які ґрунтуються протягом життя; дружба виникає спонтанно; друзі – коли можуть радіти разом і допомагати в кожен хвилину; духовний зв'язок між людьми; внутрішня потреба у спілкуванні з іншою людиною, яка тобі симпатична і не байдужа, проте в основі цих стосунків лежить довіра; "Кращий друг – перший ворог"; захоплення, почуття міри; відносини між людьми, які інколи бувають міцніші ніж родинні і цінуються всіма особами, які знаходяться у дружніх стосунках; довіра до певної людини; допомога друзів в тяжкі часи; можливість спілкування, підтримки; потреба спілкуватися з іншою людиною, надавати допомогу один одному, збагачувати один одного; розуміння людей без зайвих слів; уміння прощати і допомагати один одному; стосунки, які приносять радість спілкування; коли маєш друзів вірних і справжніх; вірний друг – це той, хто знає пісню твого серця й може проспівати її, якщо ти забув слова; справжній друг – це той, хто повернеться до тебе у той момент, коли весь світ відвернеться; можливість розділити горе або подвоїти, потроїти радість; почуття підтримки; джерело взаємодопомоги; стан довіри, що виникає на основі спільних поглядів, інтересів, цінностей; взаємодовіра; вічна взаємопідтримка та взаємодопомога; незрадливості у стосунках; людина, з якою можна поділитися всім; сміх, радість; теплота; поклик душі зробити іншій людині те, що ти хотів би, щоб ця людина зробила тобі; відвертість та щира підтримка іншого; спільні духовні цінності між людьми; коли гроші не мають жодного значення; відносини, за яких відчуваєш у людині ніби своє відображення, якій можеш розповісти про все, друзі здатні навіть на самопожертву, заради того, щоб допомогти; для мене важливим у дружбі є те, щоб люди розвивалися у духовному, моральному плані «синхронно»; відносини між людьми, які зумовлені повагою, спільними інтересами та підтримкою в скрутному становищі; схожість і згода між характерами та підтримка їх; стосунки людей, в основі яких лежить взаємна прихильність, довіра, взаєморозуміння, взаємодопомога, духовна близькість, спільність інтересів і справ; товариська солідарність; те, що перевіряється роками; коли щиро співчуваєш нещастю того, кого називаєш другом і щиро радієш його успіхам; відданість іншій людині; близькі відносини, засновані на довірі, спільних інтересах, не по обов'язку, а з дружнього розположення один до одного; упевненість; тісні взаємостосунки між людьми, що ґрунтуються на взаєморозумінні, повазі та підтримці, а також відкритості та

чесності; відвертість між двома або більше людьми, які вважаються друзями; відношення між людьми, при якому, люди довіряють один одному, спілкуються, допомагають 1; відмови – 4.

У вільному експерименті також взяли участь 100 осіб. Кількість відмов – 3 особи, що складає 3% від загальної кількості опитаних.

Досліджуваним пропонувалася інструкція: "Ви берете участь у психолінгвістичному експерименті. Запишіть перших три слова, які спадають Вам на думку і які асоціюються із словом *дружба*".

В результаті експерименту від досліджуваних були отримані наступні реакції.

Друг (зі) – підтримка (11), допомога (11), чесність (10), довіра (8), розуміння (7), вірність (7), спілкування (7), щирість (6), радість (6), вірний (6), повага (5), надійність (4), сміх (4), порада (3), надійний (3), чесний (3), самопожертва (3), розваги (3), взаєморозуміння (3), опора (3), тепло (2), правда (2), відданість (2), відповідальність (2), задоволення, любов, команда, мало, необхідність, варіант, легкість, справедливий, "Друг в беде не брусит, лишнього не спросит", один, шкода, що далеко, нехай в нього все буде гаразд, сім'ї, Платон, дитинства, толерантність, можливість розважитись, справжній, дозволя, свобода, справедливість, люди, які поважають мене, одnodумці, товариші, добрий, щастя, порядні, здатні підтримувати, веселі, чесні, дотримання обов'язків, привітливості, третій брат, співчуття, натовп, пляшка, скло, як рідні люди, родичі, знайомі, сусіди, багато людей, спокій, багато, кохання, відкритість, бесіда, знайомий, людина, чуйність, Даша, Віка, Наташа, настрої, відпочинок, робить життя більш захищеним, єдиний, найдорожчий, веселощі, радник, «жилетка» для сліз, люди із спільними інтересами, взаємopідтримка, взаємодопомога, розмови, кава, віддані, справедливі, надія, кум, горілка, посмішка, гості, пісні, зустріч, кіно, каток, близька по духу людина, вільний час, зрада, Света, товариш, побратим, приятель, дружина, рідні, діти, клятва, інтерес, життя – (1). Відмови – 3.

У спрямованому експерименті взяли участь 100 осіб.

Досліджуваним пропонувалася інструкція: "Ви берете участь у психолінгвістичному експерименті. Запишіть що для Вас виступає символом *дружби*".

В результаті експерименту від досліджуваних були отримані наступні реакції. 12 осіб відмовились. Таким чином, відсоток відмови склав 12%, що свідчить про складність виокремлення символіки досить абстрактного поняття ДРУЖБА.

Символ дружби – собака (6); довіра (5); голуб (4); потиснуті руки (4); "Не май 100 карбованців, а май 100 друзів" (3); потиск рук (3); друг (3); білий голуб (2); рука в руці (2); підтримка (2); взаєморозуміння (2); Чебурашка і Крокодил Гена (2); команда; цікаве проведення часу; "Собака – найкращий друг людини"; підтримка один одного; надійність; повага; друзі; пиво; пляшка пива; розуміння і ввічливість; відвертість; калач; відкрите рукостискання; ведмідь; руки; годинник; "Один за всіх і всі за одного"; погода; допомога; потискування рук; гарний та веселий відпочинок; таємниця; браслет дружби; вірність; дві сплетені руки; рука друга; потискання долонь; долоні; чашка кави на двох; я та моя найкраща подруга; спільність думок; спілкування; номер телефону кращої подруги; насолода; відмови – 12

Був також проведений аналіз українських паремій, які характеризують *дружбу*. Корпус досліджуваного пареміологічного матеріалу, пов'язаного з концептом "ДРУЖБА", склав 62 паремії, що характеризують різні ознаки дружби Дубенко О.Ю (Дубенко, 2004: 99-106).

Таким чином, номінативне поле концепту ДРУЖБА утворили прямі номінації, синоніми, асоціативне поле стимулу *дружба*, фразеологічні одиниці, паремії.

Першим етапом моделювання концепту є описання макроструктури концепту. Виявлені когнітивні ознаки концепту розподіляються за його основними структурними компонентами – образним компонентом, інформаційним змістом й інтерпретаційним полем.

Образний зміст концепту

Образний зміст концепту включає перцептивний образ, який відображує чуттєві уявлення людей про дружбу (кодуючий образ УПК за Н.И. Жинкіним), а також когнітивний образ, який віддзеркалює смислові зв'язки (метафоричні, метонімічні) змісту концепту з іншими концептами.

Перцептивний образ концепту ДРУЖБА, за даними експерименту, може бути представлений наступним чином:

Зоровий образ (81 – 9,38%): двох людей 8, собака 6, потиснуті руки 4, потиск рук 4, голуб 4, друг 3, між двома особами 2, людина 2, рука в руці 2, команда 2, Чебурашка і крокодил Гена 2, третій брат 1, особа, зв'язана з ким-небудь коханням 1, Даша 1, Віка 1, Наташа 1, Платон 1, Света 1, кум 1, натовп 1, родичі 1, знайомі 1, сусіди 1, багато людей 1, знайомий 1, товариші 1, відкрите рукостискання 1, руки 1, дві сплетені руки 1, пука друга 1, друзі 1, товариш 1, приятель 1, дружина 1, рідні 1, діти 1, подруга 1, білий голуб 1, пиво 1, пляшка пива 1, пляшка 1, скло 1, калач 1, ведмідь 1, годинник 1, "жилетка" 1, джерело 1. чашка кави на двох 1, гості 1, своє відображення 1, посмішка 1, долоні 1, браслет 1.

Тактильний образ – (4 – 0,46%) тепло 2, теплота 1, потискання долонь 1.

Вкусовий образ – (5 – 0,57%): пиво 2, калач 1, кава 1, горілка 1.

Звуковий образ (15 – 1,73%): сміх 5, слова 3; пісні 2, регіт 1, можуть поговорити 1, бесіда 1, розмови 1, може проспівати 1.

Нюховий образ – немає.

Когнітивний образ є уподібненням дружби деяким ознакам людей і предметів, які стикаються з поняттям дружби. Він може включати метафоричні і метонімічні характеристики концепту.

Моральні якості (165 – 19,11%): довіра 37; любов 18; вірність 29; чесність 21; повага 16; щирість 13; надійність 9; співчуття 5; терпимість 4; безкорисність 3; справедливість 3; прощення 2; самопожертва 3; доброта 1; порядність 1.

Образний компонент в цілому складає 31,25% від загальної кількості когнітивних ознак.

Інформаційний зміст концепту

Інформаційний зміст концепту утворюється когнітивними ознаками, які характеризують суть і диференційні складові елементи досліджуваного концепту.

Інформаційний зміст концепту ДРУЖБА утворюється наступними когнітивними ознаками:

Дружба – це підтримка і допомога (83 – 9,61%) (підтримка 24, допомога 17, взаємодопомога 6, опора 3, допомога один одному в будь-якій ситуації 3, підтримка у складну хвилину 3, взаємопідтримка 2, вічна взаємопідтримка та взаємодопомога 2, підтримка двох людей 1, вміння підтримати когось 1, підтримка близькою людиною у скрутну хвилину 1, відчуття постійної підтримки 1, "Друг в беде не бросит, лишнього не спросит" 1, здатні підтримувати 1, підтримка один одного 1, здатність допомагати 1, завжди може допомогти 1, допомога коли треба 1, допомагати в кожен хвилину 1, допомога друзів 1, потреба надавати допомогу один одному 1, "Один за всіх і всі за одного" 1, "жилетка" для сліз 1, вміння допомагати один одному 1, справжній друг – це той, хто повернеться до тебе у той момент, коли весь світ відвернеться 1, можливість розділити горе 1, почуття підтримки 1, джерело взаємодопомоги 1, щира підтримка іншого 1, заради того, щоб допомогти 1, товариська солідарність 1).

Дружба – це спілкування та відпочинок разом (41 – 4,75%) (спілкування 10, розваги 3, дозволя 2, прагнення спілкуватися 1, можливість добре проводити вільний час і можливо вирішувати якісь справи 1, приємне і веселе проведення часу разом, регіт 1, спілкування без обмежень 1, взаємини між людьми, які завжди можуть поговорити, дати пораду 1, внутрішня потреба у спілкуванні з іншою людиною, яка тобі симпатична і небайдужа 1, можливість спілкування 1, потреба спілкуватися з іншою людиною 1, можливість розважитися 1, веселі 1, привітливості 1, натовп 1, бесіда 1, відпочинок 1, цікаве проведення часу 1, гарний і веселий відпочинок 1, веселощі 1, розмови 1, кава 1, чашка кави на двох 1, горілка 1, гості 1, пісні 1, зустріч 1, кіно 1, каток 1, вільний час 1, стосунки, які приносять радість спілкування 1).

Дружба – це довіра (37 – 4,28%) (довіра 19, ґрунтується на довірі 1, довіра людям, яких добре знаєш 1, довіра людині, яка тебе розуміє 1, довіряти в усьому 1, довіра, яка перевіряється часом і ситуаціями 1, коли ти можеш довіряти другу як собі 1, коли ти людині довіряєш таємницю і вона не використовує її проти тебе 1, довіра до товариша 1, в основі цих стосунків лежить довіра 1, довіра до певної людини 1, стан довіри 1, взаємодовіра 1, людина, з якою можна поділитися всім 1, людина якій можеш розповісти про все 1, близькі відносини, засновані на довірі 1, відношення між людьми, при якому, люди довіряють один одному 1, таємниця 1, клятва 1).

Дружба – це відданість і вірність (29 – 3,36%) (вірність 9, вірний 6, відданість 4, відданість і вірність 2, вірність між людьми 1, відносини між людьми 1, які інколи бувають міцніше ніж родинні стосунки 1, віддані 1, коли маєш друзів вірних і справжніх 1, вірний друг – це той, хто знає пісню твого серця й може проспівати її, якщо ти забув слова 1, незрадливості у стосунках 1, відданість іншій людині 1).

Друг – це людина (27 – 3,12%) (між людьми 7, до людини 3, людина 2, люди, 1, Даша 1, Віка 1, Наташа 1, Платон 1, Света 1, кум 1, товариш 1, побратим 1, приятель 1, дружина 1, рідні 1, діти 1, між двома або більше людьми, які вважаються друзями 1, я та моя найкраща подруга 1).

Дружба – це взаєморозуміння (26 – 3,01%) (взаєморозуміння 12, розуміння 9, ґрунтується на взаєморозумінні 1, взаєморозуміння протягом життя 1, повне взаєморозуміння з іншою людиною 1, вміння розуміти 1, розуміння людей без зайвих слів 1).

Дружба – це любов (18 – 2,08%) (любов 3, прив'язаність 1, те ж, що і кохання, але без еротичної складової 1, почуття близьке до кохання 1, дружба без кохання можлива, а кохання без дружби – ні 1, прив'язаність, яка не потребує доказів 1, певна прив'язаність до тієї чи іншої людини 1, з людиною, яка тобі симпатична і не байдужа 1, захоплення 1, третій брат 1, як рідні люди 1, як родичі 1, кохання 1, ЛСВ"2 "особа, зв'язана з ким-небудь коханням" 1, поклик душі зробити іншій людині те, що ти хотів би, щоб ця людина зробила тобі 1, стосунки людей, в основі яких лежить взаємна прихильність 1).

Дружба – це виявлення поваги (16 – 1,85%) (повага 14, повага між людьми 1, люди, які поважають мене 1).

Дружба – це стосунки (11 – 1,27%) (стосунки між людьми 5, відносини Звзаємини 1, ЛСВ4 "стосунки" 1, тісні взаємостосунки 1).

Дружба – це зв'язок (7 – 0,81%) (команда 2, властивість людини, що здатна об'єднувати людей 1, духовний зв'язок між людьми 1, ЛСВ1 "особа, зв'язана з ким-набудь дружбою" 1, номер телефону кращої подруги 1, браслет дружби 1).

Дружба – це співчуття (5 – 0,57%) (співчуття 2, чуйність 2, коли щиро співчуваєш нещастю того, кого називаєш другом 1).

Дружба – це можливість отримати пораду (4 – 0,46%) (порада 3, порадник 1).

Дружба – це самопожертва (4 – 0,46%) (самопожертва 3, здатність на самопожертву 1).

Дружба – це щастя (2 – 0,23%) (щастя).

Дружба – це прощення (2 – 0,23%) (вміння прощати 2).

Дружба – це увага (1 – 0,11%) (увага).

Дружба – це збагачення один одного (1 – 0,11%) (потреба збагачувати один одного).

Дружба – це свобода (1 – 0,11%) (свобода).

Дружба – це виявлення доброти (1 – 0,11%) (добрий).

Дружба – це виявлення порядності (1 – 0,11%) (порядний).

Дружба – це виявлення ввічливості (1 – 0,11%) (ввічливий 1)

Інформаційний зміст концепту складає 36,75 % змісту концепту.

Інтерпретаційне поле концепту

Інтерпретаційне поле концепту зазвичай є дуже об'ємним і включає багаточисленні когнітивні ознаки, які характеризують ставлення народу до дружби і різноманітні енциклопедичні знання про її ознаки, функціонування, що отримані із досвіду.

У інтерпретаційне поле концепту ДРУЖБА входять наступні когнітивні ознаки:

Оціночна зона

Дружба приносить радість 20 – 2,31% (радість 7, сміх 5, вміння порадіти за когось 1, відчуття радості 1, коли друзі можуть рідити разом 1, задоволення 1, посмішка 1, можливість подвоїти, потроїти радість 1, коли щиро радієш його успіхам 1, насолода 1).

Дружба – це хороші відносини 2 – 0,23% (хороші відносини між людьми, можливість добре проводити час).

Дружба приємна 2 - 0,23% (приємне і веселе проведення часу, веселі).

Дружба справедлива 3 – 0,34% (справедливий 1, справедливість 1, справедливий 1).

Дружба характеризується відкритістю 2 – 0,23% (відкрите рукостискання, відкритість).

Дружба цікава 1 – 0,11% (цікаве проведення часу).

Енциклопедична зона

У дружбі проявляється чесність 21 – 2,43% (чесність 15, чесний 3, правда 2, чесні 1).

Друзі мають спільні інтереси, погляди та цінності 21 – 2,43% (спільні інтереси 3, наявність спільних інтересів між людьми 1, спільні інтереси з кимсь 1, спорідненість цілей 1, стосунки між людьми, які об'єднані спільними інтересами 1, інтерес 1, що виникає на основі спільних поглядів, інтересів, цінностей 1, спільні духовні цінності 1, для мене важливим у дружбі є те, щоб люди розвивалися у духовному, моральному плані «синхронно» 1, які зумовлені спільними інтересами 1, схожість і злагода між характерами 1, духовна близькість, спільність інтересів і справ 1, базується на спільних інтересах, не по обов'язку, а з дружнього розположення один до одного 1, спільність думок 1, близька по духу людина 1, спільні погляди 1, спорідненість поглядів чи чогось іншого у людей 1, однодумці 1, відносини, за яких відчуваєш у людині ніби своє відображення 1).

Символом дружби є потиснуті руки 16 – 1,85% (потиск рук 4, потиснуті руки 4, рука в руці 2, відкрите рукостискання 1, руки 1, дві сплетені руки 1, рука друга 1, потискання долонь 1, долоні 1).

Дружба існує між тісним колом людей 15 – 1,73% (в тісному, дещо закритому для інших колі 1, між двома (інколи більше) людьми 1, між двома особами 1, підтримка двох людей 1, стосунки між людьми 1, мало 1, один 1, товариші 1, єдиний 1, товариш 1, побратим 1, приятель 1, дружина 1, рідні 1, діти 1).

Дружба може існувати між багатьма людьми 13 – 1,50% (людина 3, хороші відносини між різними людьми 3, натовп 1, родичі 1, знайомі 1, сусіди 1, багато людей 1, багато 1, знайомий 1).

У дружбі виявляється щирість 13 – 1,50% (щирість 8, відкритість 2, відвертість 2, відвертість та щира підтримка іншого 1).

У дружбі виявляється надійність 9 – 1,04% (надійність 6, надійний 3).

Символом дружби є собака 7 – 0,81% (собака 6, "Собака – найкращий друг людини" 1).

Символом дружби є друг 6 – 0,69% (друг 3, друзі 1, товариш 1, приятель 1,).

Символом дружби є голуб 5 – 0,57% (голуб 4, білий голуб 1).

Символом дружби є пиво 4 – 0,46% (пиво 1, пляшка пива 1, пляшка 1, скло 1).

У дружбі виявляється терпимість 4 – 0,46% (ґрунтується на терпимості 1, толерантне ставлення 1, почуття міри 1, толерантність 1).

У дружбі виявляється відповідальність 4 – 0,46% (відповідальність 3, дотримання обов'язків 1).

Дружба будується протягом життя 4 – 0,46% (відносини, які ґрунтуються протягом життя 1, друг дитинства 1, те, що перевіряється роками 1, життя 1).

У дружбі виявляється справедливість 3 – 0,34% (справедливий 1, справедливість 1, справедливі 1).

Дружба – це тепло 3 – 0,34% (тепло 2, теплота 1).

Друг буває справжнім 2 – 0,23% (справжній 2).

Символом дружби є Чебурашка і крокодил Гена 2 – 0,23% (Чебурашка і крокодил Гена 2).

Дружба – це затишок 1 – 0,11% (затишок, де можна сховатися 1).

Дружба – це залежність 1 – 0,11% (залежність 1).

Дружба виникає спонтанно 1 – 0,11% (дружба виникає спонтанно 1).

Буває друг усієї сім'ї 1 – 0,11% (друг сім'ї 1).

Символом дружби є калач 1 – 0,11% (калач 1).

Символом дружби є ведмідь 1 – 0,11% (ведмідь 1).

Символом дружби є годинник 1 – 0,11% (годинник 1).

Утилітарна зона

Дружба перевіряється у складних ситуаціях 8 – 0,92% (в тяжкі часи 3, у складну хвилину 3, перевіряється часом і ситуаціями 1, у скрутну хвилину 1).

Дружба необхідна 3 – 0,34% ("Не май 100 карбованців, а май 100 друзів" 2, необхідність 1).

Дружбу цінують 3 – 0,34% (вміння цінувати 1, цінуються всіма особами, які знаходяться у дружніх стосунках 1, найдорожчий 1).

У дружбі виявляється безкорисність 3 – 0,34% (важлива безкорисність 1, зовсім безкорисні відносини 1, коли гроші не мають жодного значення 1).

Друзі можуть зрадити 3 – 0,34% (іноді можуть підвести або зрадити 1, "Кращий друг – перший ворог" 1, зрада 1).

Друзі захищають 2 – 0,23% (робить життя більш захищеним 1, ЛСВЗ "прихильник, захисник" 1).

Дружба приносить легкість настрою 2 – 0,23% (легкість 1, настрої 1).

Дружба дає спокій 1 – 0,11% (спокій 1).

Дружба дає надію 1 – 0,11% (надія 1)

Дружба вселяє упевненість 1 – 0,11% (упевненість 1)

Пареміологічна зона

Окремо описується пареміологічна зона інтерпретаційного поля. Ця зона відображує інтерпретацію концепту свідомістю народу переважно в історичній перспективі.

Результати дослідження паремій включені у модель концепту. Кількість когнітивних ознак, виявлених під час аналізу паремій – 62, що складає 7,18 % від загальної кількості ознак.

Інтерпретаційне поле концепту ДРУЖБА в цілому складає 32% його когнітивного змісту.

Наступним етапом моделювання концепту є описання польової організації виявлених когнітивних ознак, тобто виокремлення ознак, які утворюють ядро, ближню, дальню і крайню периферію концепту, і представлення змісту концепту у вигляді польової структури.

Польова організація когнітивних ознак відображає ієрархію окремих когнітивних ознак у структурі концепту. Членування змісту концепту на ядро і периферію здійснюється за критерієм яскравості когнітивних ознак. Яскравість когнітивної ознаки визначається кількістю асоціатів, що об'єктивують цю ознаку під час аналізу результатів асоціативних експериментів і тлумачних словників.

У ядро концепту за ознакою яскравості можуть увійти як образні, емоційні, так і раціональні компоненти концепту, як компоненти його інформаційного змісту, так і компоненти інтерпретаційного поля концепту.

Польове описання структури концепту може мати словесну (описання у вигляді тексту) або графічну (зображення у вигляді малюнка) форму.

Словесна форма представлення польової структури концепту ДРУЖБА має такий вигляд:

Ядро

Дружба – це підтримка і допомога 83

Дружба – це спілкування та відпочинок разом 41

Дружба – це довіра 37

Дружба – це відданість та вірність 29

Друг – це людина 27

Дружба – це взаєморозуміння 26

У дружбі виявляється чесність 21

Друзі мають спільні інтереси, погляди та цінності 21

Дружба приносить радість 20

Дружба – це любов 18

Дружба – це виявлення поваги 16

Символом дружби є потиснуті руки 16

Існує між тісним колом людей 15

Ближня периферія

Існує між багатьма людьми 13

У дружбі виявляється щирість 13

Дружба перевіряється у скрутних ситуаціях 13

Дружба – це стосунки 11

У дружбі виявляється надійність 9

Перевіряється у складних ситуаціях 8

Дружити треба з рівним собі 8

Дружба – це зв'язок 7

Символом дружби є собака 7

Символом дружби є друг 6

- Символом дружби є голуб 5
 Треба цінувати старого друга 5
 Дружба – це співчуття 5
 У дружбі треба бути чесним щодо грошей 5
Дальня периферія
 У дружбі треба виявляти терпимість 4
 Символом дружби є пиво 4
 Дружба передбачає відповідальність 4
 Дружба будується протягом життя 4
 Дружба – це можливість отримати пораду 4
 Дружба – це самопожертва 4
 Дружба цінніше за гроші 4
 У дружбі треба бути чесним 4
 Друзів багато не буває 4
 Дружба робить людину сильною 4
 Дружба забирає час 3
 Дружба змінює людей 3
 Для друга нічого не жалієш 3
 Дружбу цінують 3
 У дружбі виявляється безкорисність 3
 Дружба необхідна 3
 Друзі можуть зрадити 3
 У дружбі виявляється справедливість 3
Крайня периферія
 Дружба – це щастя 2
 Дружба приносить легкість 2
 Друзі захищають 2
 Дружба – це прощення 2
 Друг буває справжнім 2
 Символом дружби є Чебурашка і крокодил Гена 2
 Не треба говорити поганого другу 2
 Втрачену дружбу не повернеш 1
 У багатих людей багато друзів 1
 Друг може бути небезпечним 1
 Треба цінувати дружбу 1
 Дружба – це затишок 1
 Дружба – це залежність 1
 Дружба дає надію 1
 Дружба вселяє упевненість 1
 Дружба – це увага 1
 Виникає спонтанно 1
 Дружба – це збагачення один одного 1
 Буває друг усієї сім'ї 1
 Дружба – це свобода 1
 Дружба – це виявлення доброти 1
 Дружба – це виявлення порядності 1
 Дружба – це виявлення ввічливості 1
 Дружба дає спокій 1
 Символом дружби є калач 1
 Символом дружби є ведмідь 1
 Символом дружби є годинник 1

Графічна форма представлення польової структури концепту ДРУЖБА в українській мовній свідомості можна зобразити у вигляді рисунку (Рис. 1).

Концепт ДРУЖБА в українській концептосфері виступає як позитивний. Позитивна оцінка в структурі концепту характерна для 79,1% когнітивних ознак, негативна оцінка – для 5,7% , неоцінні ознаки складають 15,2 % від загальної кількості ознак.

Отже, ядро концепту утворюють 370 когнітивних ознак, що складає 42,8 % змісту концепту. Саме ці ознаки за своєю яскравістю є найсильнішими і широко використовуються в мові та мовленні українців. Близня периферія складається з 114 когнітивних ознак, що складає 13,2 % змісту концепту. Ці ознаки також є досить яскравими і відомі усім носіям мови. Дальня периферія утворюється 64 когнітивними ознаками – 7,41 % змісту концепту. Ці ознаки відомі носіям мови, але не є загальнозживаними. Крайню периферію складають 34 когнітивних ознак – 3,93 % змісту концепту. Ці ознаки є переважно індивідуальними і не виділяються у свідомості усіх носіїв мови. Що більше осіб бере участь в опитуванні, то більше подібних ознак виділяється, тоді як ядро концепту і його близня периферія залишаються майже незмінними.

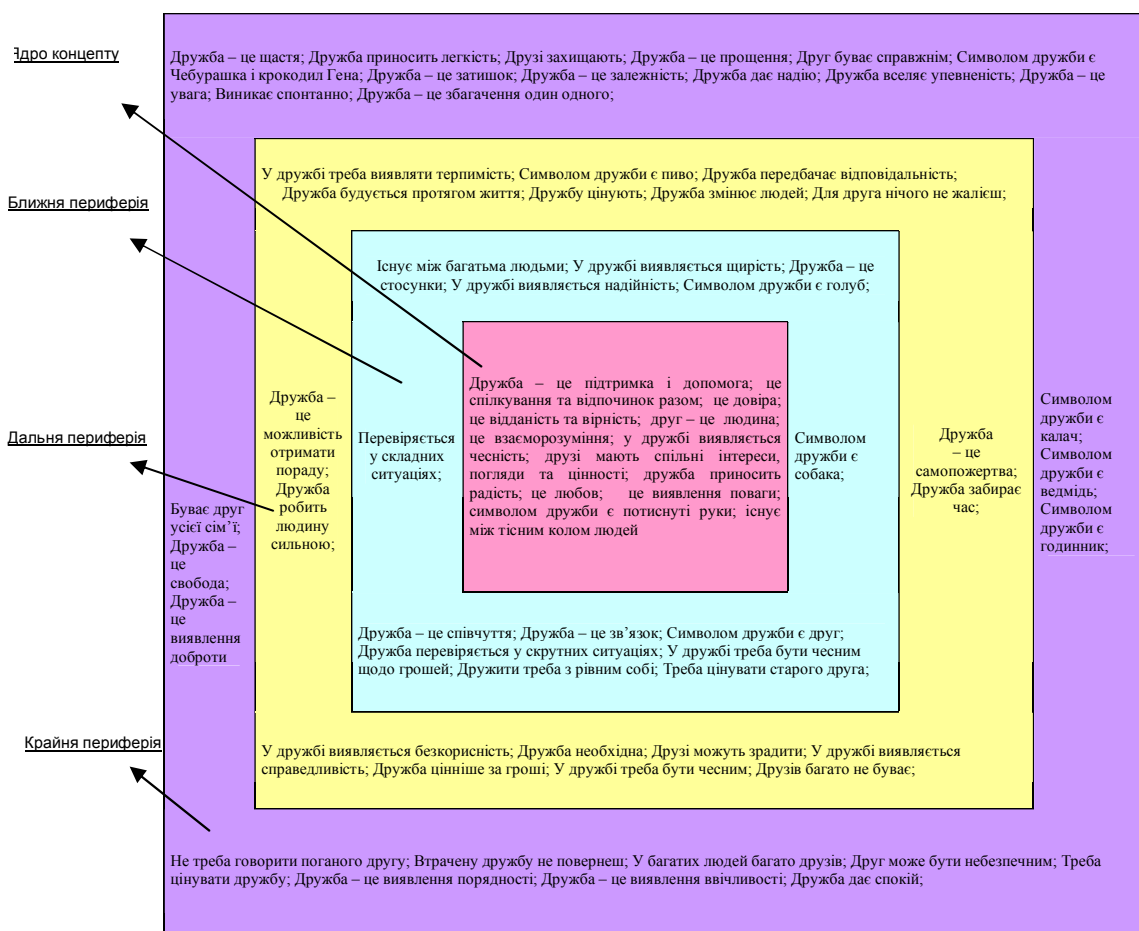

Рис. 1. Графічна форма представлення польової структури концепту ДРУЖБА

Висновки з даного дослідження і перспективи. Таким чином, проведені психолінгвістичні експерименти дали змогу описати структуру концепту ДРУЖБА в українській мові, побудувати його графічну модель. Нами були виявлені різноманітні когнітивні ознаки досліджуваного концепту, які характеризуються більшим чи меншим ступенем яскравості. Зазначимо, що тлумачні словники української мови подають лише невелику кількість цих ознак, що не відображає повністю структуру концепту. Проведення експериментальних методик дає змогу зробити це більш ефективно.

Перспективою дослідження є подальше вивчення структури ціннісних концептів української мови та контрактивний аналіз із структурою відповідних концептів в англійській мові.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314с.
2. Дубенко О.Ю. Англо-американські прислів'я та приказки. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. – 416 с.

REFERENCES

1. Popova Z.D. (2007). Kohnytyvnaia lnhvystyka / Z.D. Popova, Y.A. Sternyn. – M.: AST: Vostok – Zapad. 314s.
2. Dubenko O.U. (2004). Anhlo-amerykanski pryslivia ta prykazky. Posibnyk dlia studentiv ta vykladachiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. – Vinnytsia: NOVA KNYHA. 416 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина Чернишенко – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія та практика перекладу, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Iryna Chernyshenko – Candidate of Sciences (in Pedagogy), Associate Professor of the Translation, Applied and General Linguistics Department in Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Kropyvnytskyi).

Scientific interests: theory and practice of translation, psycholinguistics, and cognitive linguistics.